

kunstmagazine van Maatschappij Arti et Amicitiae

denieuwe

Januari 2015 jaargang 19

illusie

Alex de Vries
over Ruud van Empel

Ger van Elk
Gezicht op Kinselmeer
Ron Kaal

Charles Avery

Fredie Beckmans
Het was een mooie dag afgelopen herfst

Larissa Kikol
Dictatuur van de creativiteit

Dorine van Meel
Twee gesprekken

Philjo Fokker
Elmgreen & Dragset

Ine Dammers
Interview met Shubigi Rao

Zhenia Sveshinsky
over Joan Fontcuberta

Frank Lisser
De eenzame trommel slaar

Tatjana Macic
Clark on Cable

Kees Koomen
over Charles van Otterdijk

K. P. Kavafis
Herinner je, lichaam

Maatschappij Arti et Amicitiae **175** jaar

Ruud van Empel, World7, 2006

De illusie als paradox

Alex de Vries

Beeldend kunstenaar Ruud van Empel (Breda, 1958) maakt montages met zelfgemaakte foto's, die hij op de computer met elkaar combineert tot een geïdealiseerde voorstelling. In feite presenteert hij met bekende elementen een wereld die we niet kennen. We hebben er enkel de voorstelling van die ons door Van Empel tot in de minuscule details wordt voorgeschoteld. Je zou zijn werken illusies kunnen noemen, maar tegelijkertijd hebben zijn voorstellingen een ongehoord realiteitsgehalte. Toch tref je zijn verbeeldingen in de werkelijkheid nooit als zodanig aan. Dat ongehoorde en ongezogene maakt ze dan weer zinsbegoochelend. Die opgeschrikte tegenstrijdigheid bepaalt in hoge mate de kwaliteit van zijn werk en de waardering ervoor. Bij hem is de illusie een paradox.

Ruud van Empel werd opgeleid tot grafisch ontwerper aan de Academie St. Joost in Breda in de jaren 1976-1981. Voeg in zijn loopbaan begon hij zelf met het maken van korte films en video's. Hij schreef het scenario en verzorgde zelf regie, camera, licht en geluid. Hij ontwierp ook de settings en decors. Die vielen op en hij werd gevraagd om voor uiteenlopende producties decors te maken. Daarmee kon hij in zijn onderhoud voorzien en hij maakte er naam mee. Hij werd bekend toen hij voor populaire tv-programma's als 'Theo & Theo' (1985-1989) en 'Creatief met kruk' (1993-1994) van Arjan Ederveen en Tosca Nilerink in de regie van Pieter Kramer als art director en vormgever optrad. Zijn werk had toen een hoog zelfmaak- en knutselgehalte en kwam

uiterst low budget tot stand. De stijfheid ervan droeg in hoge mate bij aan het succes van deze programma's. Ruud van Empel was in die tijd samen met andere grafisch ontwerpers als Frans Lonsé en Norbert ter Hall die ook voor de tv werkten de maal der dingen als het ging om de kunstzinnige eigenzinnigheid van art direction.

Picturing Eden

Het werk van Van Empel kwam tot halverwege de jaren negentig vooral via het traditionele knippen en plakken tot stand. Die gekende collage-techniek rilde hij in voor digitale beeldbewerking toen de Powermac van Apple op de markt kwam en het softwareprogramma Photoshop werd geïntroduceerd. Hij zag van begin af aan de

potentie die deze media voor zijn werk wijze konden hebben.

Ruud van Empel. 'Als art director had ik een enorme vrijheid. Ik kon altijd mijn gang gaan, maar ik werkte wel in dienst van anderen. Ik zag steeds de mogelijkheid om het kunstenaarschap binnen mijn bereik te brengen. Dat was me altijd afgeraden, want 'daar zat geen toekomst in'. Daarom ben ik ook aan de academie grafisch ontwerpen gaan studeren, dat was in ieder geval een vak waar je dan nog je brood mee kon verdienen. Ik kreeg altijd te horen: 'Het laatste wat je moet doen, is kunstenaar worden.' Nou, misschien is dat dan ook het laatste wat ik doe. De eerste tijd dat ik op de computer mijn eigen beelden ging maken, hield ik met aanvullend werk in opdracht mijn hoofd boven water, totaai ik in 2005 met de serie 'World' doorbrak in de Verenigde Staten. Ik werd uitgenodigd om deel te nemen aan de tentoonstelling 'Picturing Eden' van curator Deborah Klichko in het oudste fotografemuseum van Amerika, het George Eastman House. Een werk uit mijn 'World' serie uit 2005 van een zwart meisje in een wit jurkje tegen de achtergrond van een tropisch bos kwam op de omslag van de catalogus.'

Schoonheid

De naam en faam van Ruud van Empel was met die tentoonstelling die door de Verenigde Staten reisde in een klap gevestigd. Zowel de 'Untitled'-serie uit 2004 als de 'World'-serie lieten de idylle zien van de onschuld van de jeugd. In 'Untitled' zien we blanke meisjes en een jongetje uiterst verzorgd gekleed en gekapt steeds alleen in een sprookjesachtige bos. De veel grotere serie 'World' van meer dan dertig werken laat minstens zo verzorgde zwarte jongens en meisjes zien in tropisch aandoende omgevingen in de midden van waterplanten in vijvers aangevuld met paradijselijk aandoende kleine dieren. Ruud van Empel. 'In de twee reeksen werken heb ik het begrip 'onschuld' in zijn puurste hoedanigheid willen behandelen. Het wezenlijke van onschuld

is dat deze maar kort bestaat. Een kind leert natuurlijk elke dag, waardoor het zijn onschuld verliest. De eerste zeven, acht jaar van zijn bestaan is de invloed van de opvoeding op de onschuld van het kind nog beperkt. Het is zo cliché als het klinkt, kinderen van die leeftijd gaan vrijwel altijd uit van het goede en je kunt ze wat dat betreft compleet voor de gek houden. Ik heb die zuiverheid willen vangen in ongezogene beelden. Ze zijn geïnspireerd op mijn eigen jeugdfoto's gemaakt door mijn vader. Het zijn moedige pogingen om schoonheid zonder cynisme te laten zien. Cynisme geeft geen antwoorden op onze levensvragen, maar schoonheid wel. Ik stelde mezelf de opdracht iets moois te laten zien, open en eerlijk, te mooi om waar te zijn. Het is een inhoudelijke intentie die inherent is aan mijn techniek. Alle onderdelen van mijn beelden heb ik afzonderlijk gefotografeerd en op de computer ingemonteerd. Het materiaal dat ik fotografeer zoek ik enerzijds bewust en anderzijds kom ik het gewoon tegen. Ik heb een zeer groot beeldarchief. Als ik voor het vervolg komen van een beeld nog een element mis, ga ik dat erbij fotograferen. Qua realisme klopt het beeld niet, bijvoorbeeld in biologische zin. Ik creëer een illusie. Wat ik plantaardig bij elkaar zet, tref je in de natuur niet zo aan. Dat geldt eigenlijk voor alles waarmee ik mijn beelden opbouw. Maar de illusie klopt en ik weet inmiddels wat ik daarvoor nodig heb. Mijn werk zegt iets over de werkelijkheid, maar het is geen commentaar. Dat commentaar komt eruit voort. Wel kies ik zorgvuldig mijn onderwerpen, want ik stel wel iets aan de orde.'

Abattoir

Dat geldt zeker ook voor de recente tentoonstelling in de Amsterdamse Flatland Gallery die in september-oktober 2014 te zien was en die de titel 'Accuse' droeg. Van Empel toonde daar een serie van vijf stillevens ('Still Life') waarin de antissymboliek centraal staat, vier 'naakten' ('Nude') en enkele op zichzelf staande werken ('Solo Works'), waaron-

Foto: Hugo Keizer, 2014

der een portret van programmamaakster en presentatrice Andrea van Pol. De vraag is daarbij wat de 'beschuldiging' van Ruud van Empel precies behelst. In het persbericht van de galerie bij de tentoonstelling is er sprake van het verzet van de kunstenaar tegen hedendaagse kunstmatigheid. Dat wekt verwondering omdat de kunstmatigheid van het werk van Van Empel met zijn digitaal gemanipuleerde fotografische beelden daar juist een product van lijkt te zijn. Van Empel: 'Mijn aanklacht betreft de hypocrisie dat je niet meer mag laten zien hoe iets er werkelijk uitziet, of hoe het er aan toe gaat. Voor mijn serie stillelevens wilde ik een beeld maken van een uitstalling van vlees. Ik werd echter niet toegelaten in het abattoir om te fotograferen. Die werkelijkheid mag je blijkbaar niet meer in beeld brengen.

Veel mensen eten graag soté kambing, maar ze willen er niet mee worden geconfronteerd dat daarvoor een getijde wordt geslacht. Een slager haalt, voordat hij het product in de etalage zet, ieder vetje en veulietje van het vlees af. Het wordt van al het bloederige ontdaan. Lever wordt al vrijwel niet meer openlijk verkocht. Er wordt naar mijn idee doelbewust iets buiten beeld gehouden. Ondertussen slachten we in de wereld miljoenen dieren per dag, maar de vleeseter wil wat hij eet daarmee niet in direct verband zien. Hoe ik tegen die problematiek aankijk, komt er dan uit: ik toon hoe dat geslachte vlees eruitziet. Het zijn niet de 'vleesgebakjes' die je tegenwoordig bij de slager of de supermarkt in de vitrines ziet. Ik ben geen poëtisch activist, maar ik laat zien hoe ik hier als kunstenaar tegenaan kijk. Het zegt iets over hoe de wereld in elkaar zit. Dat is een persoonlijke kwestie. In die zin voldoet mijn werk niet aan het modernisme dat juist het onpersoonlijke als kwaliteit benadrukt. Ik werk gevoelsmatig, intuïtief haast. De digitale techniek die ik hanteer, heeft een zekere mate van toeval in zich. Ik vorm het zoals ik het voor ogen heb, maar dat bedenkt ik niet zozeer van tevoren, ik zie het al makend ontstaan. Ik neem dan voortdurend besluiten die tot het uiteindelijke beeld leiden. Ik heb over sommige beelden een paar jaar gedaan om alle elementen bij elkaar te krijgen.'

Ruud van Empel bestempelen we in Nederland als een beeldend kunstenaar die gebruikmaakt van fotografische middelen. In de Verenigde Staten daarentegen is hij vooral bekend om de geschiedenis van de fotografie opgenomen. De ethische dilemma's die hij aan de orde stelt, worden in uiteenlopende landen zeer verschillend ontvangen en geïnterpreteerd. Waar in Nederland zijn serie 'World' met zwarte kinderen argwanend wordt bekeken en in moreel opzicht in twijfel getrokken, daar wordt in de Verenigde Staten die geldelideseerdschuld van het zwarte kind juist als een noodzakelijk eerbetoen opgevat.

Ruud van Empel, Venus #4, 2006

Verontrustende verniptheid

Pratend met Ruud van Empel geeft hij er blijk van dat hij over de intenties en achtergronden van zijn werk een openhartig verteller is. Hij doet niet geheimzinnig over zijn inspiratiebronnen, de invloeden die hij ondergaat, de kunstenaars die hij bewondert en de plaats die hij zoekt in de kunstgeschiedenis en de fotografie. Hij verzet zich tegen al te platte interpretaties die zijn beelden tot kitsch verklaren of die in het kader van de pornografie bepaalde werken uitsluitend seksueel opvatten. Een werk waar twee kleine jongens gearmd opstaan ('World #32', 2008), voor Van Empel een manier om uitdrukking te geven aan hun vriendschap, riep de botte reactie 'flikkers' op. Van Empel: 'Dat is toch wonderlijk. Zelfs

mijn babyportretten waar niets seksueels aan is, worden soms zo gelezen. Er is sprake van een verontrustende verniptheid.'

Die laatste uitspraak roept in herinnering dat Ruud Schenk, curator moderne kunst van het Groninger museum, in zijn essay 'Once upon a time' in het boek 'Ruud van Empel Photoworks 1995-2010' uit 2011, diens werk in verband brengt met het begrip 'zas unheimliche', of zoals collegakunstenaar Mike Kelley het noemde: 'the uncanny'. Schenk sluit daarmee de spijker op de kop, want de waardering voor het werk van Van Empel is er vooral ook in gelegen dat kijkers voor de radicaliteit ervan terugschrikken, dat ze zijn beelden in al hun schoonheid en onschuld griezelig vinden

en zich er ongemakkelijk bij voelen. In zijn recent 'Nude' serie speelt Ruud van Empel met die gewaarwording van zijn werk. De vier naakten die hij in die beelden laat zien, zijn in hun fysieke constructie en hun uiterlijke gedaante in tegenspraak met vrijwel alles wat we onder 'natuurlijke schoonheid' verstaan. Hij heeft naakten tot stand gebracht die aan talrijke voorwaarden van de hedendaagse naaktcultuur voldoen – zo is er geen schaamhaar te bekennen – maar in ieder van de vier beelden doet zich wat betreft het ideale bloot een verstoring voor. Je kunt er niet meteen de vinger opleggen, en de kwaliteit van de naakten is dan dat je dat eigenlijk ook niet wilt. Je kijkt wel uit. ■

Ruud van Empel, Still Life Funghi, 2014